

Jól értelmezett pártosság

Erős Vilmos – Takács Ádám (szerk.): Tudomány és ideológia között. Tanulmányok az 1945 utáni magyar történetírásról.

(Tálerum sorozat 13.) ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012. 166 oldal.

Egy jó ideje a múlt „objektív” megismeréséhez hasonló „nemes álom”¹ lett három napon át nyugodtan olvasni az ELTE Történeti Intézet Szekfű Gyula Könyvtárában, ugyanis már nincs olyan hét, amikor ne tartanának ott valamilyen rendezvényt. Ezek jó része az előadók körén túl véleményes érdeklődésre számot tartó konferencia, melyek olyan homályosan fókuszált címen invitálnak, mint kis túlzással *Történelem–ember–idő* vagy *Forrás–konfliktus–írás* – legjobb esetben is ötszáz évet átfogva. E rendezvények között üdítő kivétel volt az ELTE BTK Atelier Európai Társadalomtudományok és Historiográfia Tanszékének, valamint a Debreceni Egyetem a magyar nemzettudat modern kori emlékeztethelyeit kutató, illetve historiográfiai munkacsoportjának közös szervezésében 2011. november 24–25-én rendezett kétnapos konferencia az 1945 utáni magyar történetírásról, melyen volt szerencsém részt venni. Az itt elhangzott előadások között volt problémaközpontú, leíró és értékelő is (kivételes esetben mindhárom együtt), amelyek mintegy háromnegyede immár tanulmányként is olvasható az Erős Vilmos és Takács Ádám szerkesztette *Tudomány és ideológia között – Tanulmányok az 1945 utáni magyar történetírásról* című konferenciakötetben.² A cím kapcsán

¹ Beard, Charles E. 2007: Ama nemes álom. In: Gyurgyák János – Kisantal Tamás (szerk.): *Történetelmélet II.* Osiris Kiadó, Budapest, 1087–1099.

² A kötetbe nem került előadások a következők: Glatz Ferencnek a magyar történetírás 1945 utáni alakulásában főleg az intézményi szempontokra (tudományos intézetek, világtudományi kongresszusok, folyóiratok, nemzetközi projektek) közelítő, a tévútként azonosított mikro-történelem helyett a „planetáris történetírás” igényével fellépő nyitóelőadása. R. Várkonyi Ágnes ismertetése a kora újkorral kapcsolatos, 1945–1980 között folyó periodizációs és elnevezési vitákról („késő feudalizmus” vagy „kora újkor”), amely különös jelentősége miatt részletesen ismertette a tizkötetes *Magyarország története* 1969 óta készülő kora újkori (1526–1686) kötete kéziratának 1979-es vitáját. Pók Attila problémaközpontú előadása, amely arra kereste a választ, hogy a rendszerváltás után miért nem volt a magyar történetírásban egy a németországihoz hasonló, „tisztító erejű” tudományos-közéleti „Historikerstreit” a II. világháborús magyar szerepvállalásról és a holokausztról. (Pók Attilának a kérdéssel foglalkozó tanulmánya olvasható: Pók Attila 2010: Miért nem volt történelemszöveg a rendszerváltás utáni Magyarországon? In: Pók Attila: *A haladás hitele. Progresszió, bűnbakok, összeesküvők.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 294–311.) Apor Péternek a kelet-európai összehasonlító marxista történetírásról szóló ismertetése. Végül, Frank Tibor előadása, amely Magyarország történetének recepcióját mutatta be az újabb angolszász történeti irodalomban. Itt annak érzékeltetésére, milyen nagy a különbség az angolszász és a magyar történészek között nemcsak anyagi, kutatási lehetőségekben, hanem horizontban is, Frank például azt idézte, hogy az angolszász kutatók a magyar Tanácsköztársaságról írva magától értetődően tekintenek ki Ausztriára és Németországra, ami a magyar kutatókról (emlékezzünk csak a magyar történetírás már Angyal Dávid óta bíralt „hungarocentrikus szemléletének” toposzára) nem mindig mondható el.

fölvethető, hogy az ideológia nem elkülöníthető a történetírástól, hanem annak integráns része, hiszen a „fiktív vagy valóságos elbeszélés” mindig feltételezi egy jogrend meglétét, amelyért vagy amely ellenében az elbeszélés szereplői küzdenek. Ezért minden történeti munka akarva-akaratlanul ideológiai komponenssel rendelkezik.³ Ezzel szemben a tanulmánykötet címe azt implikálja – sarkítva interpretálva –, mintha az 1945 utáni magyar történetírás történetének szereplői elhelyezhetők lennének a protagonista „tudósok” és az antagonista „ideológusok”, a „jó” (például Kosáry Domokos) és a „rossz fiúk” (például Molnár Erik) között. E negyvenöt évnek a története pedig arról a küzdelemről szólna, ahogy az előbbiek kikerülnek az utóbbiak befolyása alól, míg végül egy románcként cselekményesített történet végén 1990-ben újjászülethetett az ideológiamentes magyar történetírás. Persze Szekfű-renezánsszal, ami jelzi, hogy nem lehet ennyire egyértelmű a helyzet „ideológiamentesség” tekintetében. Mint ahogy nem is az. Mindenesetre az 1945 utáni magyar történetírás elbeszélésének hagyományosan az ideológiai kötöttségek alóli fokozatos felszabadulás a metatörténete. Szerintem inkább az utolérés (vagy éppen a leszakadás, mint 1945 után) lenne a legjobb szövegszervező szempont egy közép-kelet-európai történetírás-történet elbeszélésére,⁴ persze ehhez fel kell venni, vagyis meghatározni egy „nyugati” standardot – már ha megállapítható ilyen –, amelyhez képest viszonyítjuk a magyar történetírás 1945 utáni teljesítményét. A kötetbe került – és jelen recenzióban közlési sorrendjükben bemutatandó – tanulmányok azonban többnyire híján vannak a nemzetközi kitekintéseknek és összehasonlításoknak.⁵

Persze ironizálhatnánk azzal, hogy a nyugati standard a hamburgi egyetemről érkező német Holger Fischer személyében volt jelen a konferencián: hozzá mérve kijelenthetem, a magyar historiográfiát képviselő magyar előadók hozták a nyugati színvonalat. A történetírás és politika kelet-európai összefüggésein belül a magyar történetírást kutató Fischer *Történetírás a szocialista Magyarországon – periodizációs kísérlet külső szemszögből* című tanulmányában korszakolja az 1945 és 1990 közötti magyar történetírást. Minden korszakolás egyben cselekményesítés is, periodizációs kísérletében a szerző hat korszakra tagolja tárgyát. Az első periódus: az 1945–1948/49 közötti időszak, ezt a marxista történetírás felkészüléseként, a történeti-ideológiai alapok (például a marxizáló elbeszélő sémák kidolgozása) megteremtéseként, majd a történettudományos intézményrendszeren belüli hatalomátvétel történeteként beszéli el. Ez az a néhány év, amelyet Andics Erzsébet a maga nézőpontjából a „marxista tör-

³ White, Hayden 2007: A történelem poétikája. In: Gyurgyák János – Kisantal Tamás (szerk.): *Történetelmélet II.* Osiris Kiadó, Budapest, 880–889.

⁴ Kifejtem Romsics Ignác historiográfiai szintézisét elemezve: Csunderlik Péter 2011: „A hetedik te magad légy!” (Romsics Ignác könyvről.) *Kommentár* (6.) 6. 97–106.
http://kommentar.info.hu/iras/2011_6/a_hetedik_te_magad_legy_ – utolsó letöltés: 2013. december 1. A kétnapos konferencia egyik járulékos programpontja volt egy kerekasztal-beszélgetés Romsics Ignác szintéziséről.

⁵ A kimaradt tanulmányok közül Apor Péter és Frank Tibor előadásai mutatták fel ezen érényeket.

ténettudomány honfoglalásaként” interpretált, mikor korszakzáró aktusként átvette a Magyar Történelmi Társulat elnöki tisztségét 1949. március 27-én.⁶ A második periódus Holger Fischer olvasatában egybeesik a Rákosi-diktatúra legkeményebb éveivel, ez a személyi kultusz és a dogmatizmus korszaka a magyar történettudományban. Az 1954–1956 közötti harmadik periódust az átmenet és a bizonytalanság éveiként jellemzi, a személyi kultusz hívei és a revizionisták küzdelmeként. Az 1956 és 1970 közötti időszak a „historiográfiai viták” – mindenekelőtt a Molnár Erik-vita – és az új orientáció kijelölésének időszaka Fischer elbeszélésében. „Eszméink között / rabon ugrálunk, mint az üldözött / majom, ki tépi ketrecének rácsát” – írta József Attila,⁷ de őt nem idézi Holger Fischer, annál inkább az MSZMP-párthatározatokat: az 1956 utáni átmeneti ideológiai-politikai zavarban ezek mutattak utat a magyar történetírásnak. A magyar történettudomány fő feladata a kora Kádár-korszakban az ideológiai kétfrontos harc elősegítése volt. A szakmai szempontok csak a rendszer konszolidálódásával kerülhettek előtérbe: az 1970–1979/80 közötti ötödik korszak mindenekelőtt való feladata a magyar marxista történettudomány csúcsteljesítményének szánt *Magyarország története tíz kötetben* előkészítése volt. A korszakban gyengült a magyar történettudomány centralizáltsága, „központi tervezése” (ennek majd Kövér György mindjárt bemutatandó tanulmányában lesz különös jelentősége) – ez pozitívum –, ugyanakkor a *Magyarország története tíz kötetben* monstrumot („a történetírás Sztálinvárosa” – írta róla Gerő András⁸) manapság éppen decentralizáltsága miatt bírálják – teszem hozzá. Végül a szocialista Magyarország történetírása hatodik korszakát az 1980-tól az 1980-as évek második feléig teszi Fischer, fő jellemzőjének a nyitást és a nyugati történettudománnyal erősödő kapcsolatokat tekinti, kézzelfogható eredményének pedig Glatz Ferenc tudományos népszerűsítő magazinját, a korszak legelején induló – és 2013-ban megszűnt – *Históriát*. Más kelet-európai országokkal összevetve a magyar történetírás szabadabb és progresszívebb volt – hangsúlyozza a szerző. A „szabadság” és a „progresszivitás” ellenére Fischer a magyar történetírást szinte kizárólag a politika függelékének tekinti – ez tűnik ki korszakolásából, amely elvitatja a magyar történettudomány belső dinamikáját, és azt szinte kizárólag a diktatúra politikatörténeti változásaihoz köti. Mondhatni, művek helyett párthatározatokat vizsgál, történészek helyett pedig intézményeket. Azt, hogy megközelítése egyoldalú, tanulmánya végén Holger Fischer is elismeri: „sürgösen kívánatos lenne, hogy a megállapításokat a történettudomány műhelyéből származó információkkal, dokumentumokkal és interjúkkal gazdagítsák, tehát az intézmények belsejéből és az ott dolgozó történészekről származókkal” (20).

⁶ Andics Erzsébet 1948: Elnöki székfoglaló a Magyar Történelmi Társulat 1949. március 27-i közgyűlésén. *Századok* (82.) 1–4. 1–18.

⁷ József Attila 1992 [1935]: Légy ostoba. In: József Attila *Összes Versei*. (A szöveget gondozta Stoll Béla.) Századvég Kiadó, Budapest, 411.

⁸ Gerő András 1996: A Hóman–Szekfű és ami utána következik. In: Gerő András: *Utódok kora. Történeti tanulmányok, esszék*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 101–102.

A tanulmánykötet talán legfineszesebb írása Kövér Györgyé, aki *A magyar történettudomány első öt éves terve és a gazdaságtörténet-írás* című tanulmányában (Fischer előbbi korszakolásában) a magyar történetírás második és harmadik periódusának fő jellemzőit, a centralizáltságot, merevséget és dogmatizmust mutatja be a magyar történetírás valójában soha nem publikált első öt éves terve (1950–1955) és annak torz megvalósulása tükrében. Az első öt éves terv 1949 végén a történettudomány fő feladataként a magyar történelem új periodizációjának kidolgozását és a „marxista” egyetemi tankönyv előkészítését jelölte meg. A hatékony munka érdekében témánként munkaközösségeket szerveztek „pártos” történészekből és egyetemi hallgatókból. Kövér György hangsúlyozza, hogy a munkaközösségek létrehozása lényegi innováció volt a magyar történettudományban. A „terv” maga az Andics Erzsébet és Pach Zsigmond Pál közti küzdelemben formálódott: Andics minden erőforrást a politika- és ideológiatörténet kutatására kívánt fordítani, míg a gazdaságtörténész Pach olyan munkaközöségi témákban gondolkodott, mint az eredeti tőkefelhalmozás, gyarmati függésünk keretei, bank- és hitelrendszer (vö. 25). A létrejövő tizenkét munkaközöség azonban nem dolgozott elég hatékonyan, a határidőket újra és újra eltolták, az alacsony határfok okai között megjelölték például a fiatal kommunista történészeknek a polgári történetírás eredményeit lekicsinylő „szektaszellemét” (34), illetve az 1867–1945 közötti korszak bibliográfiájának összeállításával megbízott csoportot vezető Niederhauser Emil bulgáriai ösztöndíját. (A nevezett bibliográfia máig nem készült el.) Pach 1953-ban már a szükséges demokratizálódásról beszélt, ezt a nagyobb javaslatvételi szabadságban és a munkaközösségek nagyobb önállóságában látta: a magyar történettudomány efelé indult el. Kövér György felteszi a kérdést, hogy az első öt éves terv keretében születtek-e marandó értékű munkák? Kettőt jelöl meg: Szabad Györgynek *A tatai és gesztesi Eszterházy-uradalom áttérése a robotrendszerről a tőkés gazdálkodásra* és Szűcs Jenőnek a *Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon* című munkáit, bár hozzáteszi, hogy szigorú értelemben egyik sem „tervmunka”: mindkét, „vitathatatlan és szívós tehetségű” szerzőnek jól jött az 1953-as „új szakasz szabadabb légköre” (40).

Pál Juditnak *Az erdélyi magyar társadalomtörténet-írás helyzete 1945 után* című tanulmánya leíró jellegű, és egy-két, a magyar historiográfiában is kanonizált történészen (például a Mályusz-tanítvány Jakó Zsigmondon) kívül többnyire a magyar történettudományba kevésbé beépült romániai magyar történészek (Imreh István, Egyed Ákos vagy éppen az antropológus Gagyí József) jelentősebb művei felsorolását, rövid ismertetését tartalmazza. A panorámaszerű áttekintés tagadhatatlanul hasznos, mivel „az erdélyi (magyar) társadalomtörténeti kutatások eredményeinek nemhogy a nemzetközi beágyazottságáról nem beszélhetünk, de ez csak nagyon kis mértékben történt meg mind a magyar, mind a román történetírás vonatkozásában” (50).

Halmos Károly *Utóélet és hatás. Erdei Ferenc kettős társadalomelmélete* című írása a kötet legrövidebb darabja, mindössze öt oldal terjedelmű. Ebben a 20. szá-

zad egyik legnagyobb hatású magyar társadalomtudományi elméletét⁹ Halmos szinte egyáltalán nem elemzi – „a toposz nyilvánvalóan az »idegen kereskedők« téma variálása” (58) –, igaz, Halmos ezúttal az utóélet és hatás felmondására jelentette be igényét. A bírálatok kimerítő ismertetése helyett azonban egyedül Gyáni Gábornak Karády Viktorral folytatott BUKSZ-vitájára utal. Aztán kiderül, Halmos miért nem ütköztet. Azért, mert értelmezésében Erdei kettős társadalomelmélete nem tudományos, hanem politikai koncepció. Parasztpolitikusként viszont Erdei Ferenc kudarcot vallott: „Erdeinek a világ működéséről alkotott elképzelései tévesek voltak. A szocialista termelőszövetkezetek nem voltak alkalmasak sem a paraszti munkamorált megőrizni, sem az önkiszákmányolásra való hajlamot levetkeztetni” (60) – zárja írását Halmos.

A kötet legszórakoztatóbb szövege Vörös Boldizsár *„Ha az egészet még be is kellett vonni marxista mázzal”. Néhány sajátos eljárás a szakmai eredmények közreadásánál az 1949–1989 közötti magyar történettudományban* című tanulmánya, amely a leglátványosabb kapcsolatban áll a tanulmánykötet címében jelölt problémával. Vörös Antall József, Kosáry Domokos, Berend T. Iván, Miskolczy Ambrus és önmaga visszaemlékezéseiben mutatja be azokat a preventív-defenzív eljárásokat, amelyeket a marxista–leninista hivatalossággal ütköző szakmai eredmények közlésekor alkalmaztak egyes történészek a retorziók elkerülésére. Ezek a „vörös farok” intézményétől terjedtek odáig, hogy egy egész könyvet (nevezetesen Berend T. Iván *Gazdaságpolitika az első öt éves terv megindításakor, 1948–1950* című munkáját) vitairatként adtak közre, s az óvatos kiadó biztosította az olvasót (és az illetékeseket), hogy még kiderülhet, a könyv konklúziója „részigazság vagy félreértés” (65). Vörös Boldizsár ezen eljárásokat tipologizálja és állapít meg jellemző módszereket, mint a preventív-defenzív céllal a szövegekbe illesztett Marx–Engels-idézetek vagy az igazán problémás, vagy legalábbis a rendszer szempontjából kényes megállapítások végjegyzetbe száműzése.

K. Horváth Zsolt *A hiány. A két háború közötti munkáskultúra és a Kádár-korszak munkásmozgalmi kánonja* című valóban problémaközpontú tanulmánya azt vizsgálja, miként lehetséges, hogy ugyan 1945 után hivatalosan kiemelt jelentőséget tulajdonítottak a munkásmozgalom-történet kutatásának, sőt ez egyenesen „harcos kérdés” volt,¹⁰ mégis szinte alig tudunk valamit a két háború közötti munkáskultúráról. Holott éppen ez az a munkás(szub)kultúra (eszperantisták, szavalókórusok, természetjárók, testedzők, munkástelepek stb.), amely kardinális szerepet játszik – tudjuk ezt E. P. Thompson 1963-as munkája óta¹¹ –

⁹ Onnan kezdve, hogy a kéziratot Huszár Tibor két részben közölte 1976-ban a *Valóságban*: Erdei Ferenc 1976: A magyar társadalom a két háború között. *Valóság* (19.) 4. 23–53; 5. 36–58.

¹⁰ 1966-ban a Legújabbkori Történeti Múzeumot is átnevezték Magyar Munkásmozgalmi Múzeumra, mintegy az elnevezéssel szimbolikusan és politikailag is jelezve, hogy a „legújabb kor” legfontosabb fejleménye-jelensége a munkásmozgalom volt. De a Munkásmozgalmi Múzeumban a múlt minden munkásemléke az osztályharc illusztrációjává vált, semmit sem vizsgáltak a maga „an sich” valóságában – érvel K. Horváth (79–80).

¹¹ Noha ezen alapmű recepciója finoman szólva is megkéstett a magyar történettudományban. (Az 1950–1960-as években a kor munkásságtörténeti csúcsteljesítményét produkáló Lackó

a „munkásöntudat” kialakításában, és ezzel a „munkásosztály” létrehozásában. K. Horváth Zsolt a „deficit” politikai, ideológiai, szakmai, történeti összetevőit egyaránt megvizsgálja: a szocdemek kiutasításától az 1950-es évek munkásmozgalom-történetében egészen odáig eljut, hogy a munkásszínházaknak esztétikai okokból nem jutott hely a színháztörténetekben. Míg a választ keresi, K. Horváth Zsolt kritikailag ismerteti az 1945 utáni munkáskultúrával foglalkozó irodalmat, Nagy Dezső munkásfolklórral kapcsolatos kutatásaitól kezdve egészen Szolláth Dávid munkásaszketizmussal foglalkozó írásaiig.

Aki nem ismeri a marxizmus–leninizmus ideológiájában a történettudománynak tulajdonított szerepet, annak akár felfoghatatlan is lehet, hogy 1945 után olyan bírálatot fogalmazhattak meg egy történésszel szemben, hogy „túlságosan múltba forduló”, illetve „objektivistá” (93). Takács Ádám *A történetírás ideológiai funkciói Magyarországon az 1960-as és az 1970-es években* című tanulmánya eme szerepet bontja ki és értelmezi. Takács két, az „időszerű kérdések” műfajába sorolható, a történettudomány helyzetéről és feladatairól szóló MSZMP KB-határozatot (1968, 1977) használ trambulinnak, ezekről dobbant, hogy feltárja a címben jelölt funkciót. Ez a marxista korifeusok szerint egyként igazodott a dialektikus materializmus örök törvényeihez és az osztályharc aktuális küzdelmeihez, hogy a múlt ideológiailag megszabott értelmezésével hozzájáruljon a „szocialista tudat” létrejöttéhez, melynek kialakítását a történettudománynak a filozófia és a politikai gazdaságtan melletti kitüntetett szerepét rögzítő párthatározatok már-már ráolvasásszerű repetitívességgel célozták. Azzal, hogy a történészek a legújabb kor történetét a munkásmozgalom történeteként olvasták és írták, hozzájárultak a szocialista tudat kialakításához. Állításait Takács a párthatározatok mellett Pach Zsigmond Pál és Elekes Lajos szövegeivel támasztja alá. A tanulmány tetszetős újítása a „szellemi aneszteziológia” (95) kifejezésének bevezetése nevezett szerzők írásaira vonatkozóan. Megkérdőjelezhető – vagy legalábbis cizellálandó – viszont Takács azon állítása, hogy a társadalomtudományok közül a történettudomány sínylette meg a legjobban ötvenhatot (94–95). Hiszen hosszabb távon épp a forradalom utáni ideológiai zavar eredményezte azt a Molnár Erik-vitát, a Kádár-korszak döntő historiográfiai eseménysorozatát, amely már hasonlított egy tudományos vitához, és elindította a történettudomány ideológiai kötöttségek alóli felszabadulását. Annál is inkább, mert Takács is ezt a románcot meséli el: az 1970-es évekre teszi azt az időt, amikor a magyar történettudomány, ha nem is „posztmarxista”, de „posztideológikus” lett (100).

Szijártó M. István *A mikrotörténelem Magyarországon* című áttekintésében a mikrotörténelem fogalmát, klasszikusait és magyar követőit ismerteti. Ezen írásában is hitet tesz a műfaj mellett, mivel „a múlt komplexitását csak mikroszinten lehet leképezni, azon a szinten, ahol nemcsak a történeti cselekvők éltek

Miklós szemlélete is messze elmarad Thompsonétól – hangsúlyozza K. Horváth Zsolt, jó példáját adva az olyan összevető kitekintéseknek, melyekből több is lehetne a kötetben.) Magyarul: Thompson, E. P. 2007: *Az angol munkásosztály születése*. Osiris Kiadó, Budapest.

az életüket, hanem maguk az olvasók is, amely szinten tehát a legkönnyebben befogadható számukra az olvasott narratíva” (110).

Lévai Csaba *Az „amerikai „prezentista-relativista” történetírók (Charles A. Beard és Carl L. Becker) megítélése Magyarországon a Kádár-rendszer időszakában* című munkájában a két amerikai történész magyarországi marxizáló recepcióját választotta fókuszpontnak, hogy felmutassa az 1945 és 1990 közötti magyar historiográfia egyik jellemzőjét, mivel a Beardról és Beckerről megfogalmazott vélemények mindig túlmutattak önmagukon. Relativista elméleteik ütköztek a múlt marxista epiztemológia által hangoztatott objektív megismerhetőségével, amerikai voltak (Kovács Endrénél „imperialista zsoldban állásuk” – 118) és megítélésük pedig az aktuális nemzetközi helyzetről, az amerikai–magyar és az amerikai–szovjet kapcsolatok hangulatától is függött.

Standeisky Éva *Tétova újraértelmezések. Magyarország második világháborút követő évei a rendszerváltás utáni történetírásban* című szemléjében az 1945–1948 közötti évek megjelölésére használt fogalmakat mutatja be. Standeisky olyan ismert és kevésbé ismert fogalmakat elemez, mint a „koalíciós évek”, a „szovjetizálás kezdete”, a „fordulat évei”, „népi-demokratikus szakasz”, „presztalinizáció”, „közvetlen, majd irányított demokrácia” és persze az egyik legújabb, Bódy Zsombor „többpárti totalitarizmusa”. Végül – nem meglepő módon – arra a következtetésre jut, hogy az elnevezés „nézőponttól” függ, vagyis attól, hogy milyen szférára alkalmazzuk: a gazdaságban már 1946-ban fordulatról beszélhetünk, míg a kulturális életben csak 1949-től. Ezért tanulmányát azzal a javaslattal zárja, hogy „újabb és újabb szintézisek helyett a hangsúlyt az analízisre kellene tenni” (146).

Erős Vilmos *Historiográfiáról Magyarországon 1945 után* című kötetzáró tanulmányában a meta metáját adja. A historiográfia polemikus jellege miatt a marxista történettudomány kedvelt műfaja volt, ebből a szemszögből esszenciális az NDK történetírása, amely a nyugatnémet történetírást bírálta. Magyarországon az 1945 előtti úgynevezett polgári történetírás volt a bokszsák, különösen a polgári történetírás állatorvosi lovának tekintett szellemtörténet. Léderer Emma és Elekes Lajos historiográfiai munkái ebben a kontextusban születtek, az ideológiai death match jegyében. Ennek ellenére – szerintem – Léderer Emma monográfiája (*A magyar polgári történetírás rövid története*, 1969) kifejezetten használható, mivel Léderer Domanovszky Sándor tanítványa volt, aminek köszönhetően – a nyilvánvaló elítélésen túl – értő és expresszív leírásokat közöl Hajnalról, Szekfűről, Domanovszkyról és Mályuszról, vagyis éppen a legjobban bíralt, két világháború közötti magyar történetírásról. Erős Vilmos a mai napig legjobb historiográfiai összegzésünknek Várdy Béla Amerikában megjelent munkáját (*Modern Hungarian Historiography*, 1976) tartja, beleérti az összehasonlításba Romsics Ignác új historiográfiai szintézisét is (*Clio bővületében*, 2011). Ugyanakkor véleményem szerint a hazai historiográfia elmúlt húszéves reprezentáltságát ismerve már önmagában az a kijelentés is felkiáltás érvényű, hogy van új magyar historiográfiai szintézis. Csak remélni tudom, hogy mivel azt egy

szártörténészünk jegyezte, eztán a szélesebb közvéleményben is nagyobb elismerést kap a magyar történetírás története.

A *Tudomány és ideológia között – Tanulmányok az 1945 utáni magyar történetírásról* című tanulmánykötet összességében jól értelmezi az 1945 és 1990 közötti magyar „pártos” történetírást, de maga is olyan, mint az 1945 utáni magyar történetírás. Vannak benne kiemelkedő teljesítmények és korszerű megközelítések, de nem mindegyik tanulmánya tarthat számot a hosszabb távú emlékezetre.

Csunderlik Péter